

Урок №

Тема. Ступені порівняння прикметників, їх творення.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Ознайомлення з темою та метою уроку

III. Засвоєння нового матеріалу в процесі виконання практичних завдань

* Робота в міні-групах. Розгляньте таблицю «Особливості творення способів порівняння прикметників». Розкажіть, як творяться способи порівняння якісних прикметників. Які зміни відбуваються при цьому у слові?

* Чи можна в українській мові утворювати найвищий ступінь порівняння за допомогою слова *самий*. Наприклад: *самий дешевий*?

Коментар. Вищий ступінь кількох прикметників утворюється від інших основ, а саме: *добрий, хороший* — *ліпший, кращий*; *гарний* — *кращий*; *поганий* — *гірший*; *великий* — *більший*; *малий* — *менший* (І. Плющ).

*Робота в парах. Утворіть від поданих прикметників просту і складену форми вищого та найвищого ступенів порівняння. Визначте фонетичні зміни в основі прикметника, поясніть правопис. Складіть з утвореними словосполученнями діалог.

Дзвінкий голос, тяжке випробування, вузька стежка, гостра голка.

Короткий відпочинок, красива дівчина, поганий настрій, холодна ніч.

Близька дорога, солодкий напій, широке вікно, спокійна жінка.

Дорога людина, емоційна оцінка, високий юнак, солодка кава.

*Запишіть прикметники вищого ступеня порівняння, вставивши пропущені літери.

Ви..ий, ду..ий, лег..ий, бли..ий, мудр..ий, солод..ий, холод..ий, м'як..ий, тепл..ий, влучн..ий, могутн..ий, весел..ий.

*Лінгвістичний експеримент. Спробуйте утворити від поданих іменників ступені порівняння. Чи всі якісні прикметники можуть утворювати ступені порівняння? Поясніть, чому.

Босий, рівний, каштановий, вороний, вишневий, препоганий, величезний, чистесенький, холоднющий, лисий, сліпий, чорний.

*Коментар. Окремі якісні прикметники не мають ступенів порівняння, оскільки вони самі вказують уже на якусь міру якості: *препоганий* (дуже поганий), *страшнющий* (надзвичайно страшний), *здоровенний* (дуже великий), *тонесенький* (дуже тонкий).

Не утворюються ступені порівняння і від назв кольорів, що перейшли з розряду відносних: *кремовий, шоколадний, вишневий, бузковий* тощо; від назви масті коней: *вороний, буланний*; від складних ознак: *блідо-рожевий*; від термінів: *старша медсестра, молодший науковий співробітник*.

*Знайдіть у поданому тексті якісні прикметники. Визначте ступінь порівняння, прокоментуйте способи творення.

Уміння привертати й утримувати увагу слухачів має *велике* значення в будь-якій розмові. Один з *найважливіших* способів — вдалих вибір теми розмови. Не менше значення має також добір слів, використання прикладів, наочності. Усім людям властива допитливість і цікавість. Вони прагнуть дістати найсвіжіші відомості протягом якнайкоротшого часу. Отже, увагу можна привернути, розповідаючи щось надзвичайне, таке, що викликає подив, інформує про нове стосовно професії чи захоплені співрозмовників. Привертає увагу слухачів і гарний стиль висловлювання. Речення короткі й прості набагато зрозуміліші, ніж довгі й складні, перенасичені іншомовними словами. Найкращим початком може бути короткий — з цікавого прикладу чи порівняння. Велике значення має тон і сила голосу, темп мови, смислові паузи, виділення певних слів, доречні жести (За І. Томаном).

*Проаналізуйте правильність уживання прикметників. Відредагуйте речення.

1. В економічно стабільних країнах кошти страхових компаній є найбільш важливішим джерелом внутрішніх інвестицій. 2. Це був самий цікавий матч сезону. 3. Це порушення було більш серйознішим, чим попереднє. 4. На Заході це найбільш могутня індустрія. 5. Магазин пропонує офісні меблі самих вишуканих форм. 6. Кімната після ремонту стала більш затишнішою. 7. Кузьменко сьогодні зловив найбільш величезну рибу (3 посібника).

*Пригадайте, які прикметники називаються повними, а які — короткими. Що таке стягнена та нестягнена форма повних прикметників? Зіставте свої відповіді з текстом. На основі тексту складіть схему «Повні та короткі прикметники в українській мові».

У сучасній українській мові розрізняють повні прикметники (винний, певний, ясний, потрібний), що відмінюються, і короткі прикметники (винен, певен, ясен, потрібен) — невідмінювані.

У сучасній українській мові в усіх її стилях і жанрах вживаються повні прикметники, що в усіх відмінках мають закінчення. Наприклад: Реве та стогне Дніпр широкий, сердитий вітер завива (Т. Шевченко).

Прикметники типу добра, літня, добре, літнє, добрі, літні — це так звані стягнені, або скорочені, форми повних прикметників; а типу добрая, літняя, добреє, літнєє, добрії, літнії — нестягнені форми повних прикметників.

Для сучасної літературної мови звичайними є повні прикметники із стягненими закінченнями.

Нестягнені форми частіше трапляються в поетичній мові, де вживання їх здебільшого викликається вимовами стилю.

Короткі прикметники — це прикметники без закінчення. Вживаються вони лише в формі називного відмінка однини чоловічого роду паралельно з формами повних прикметників, наприклад: винен, повинен, варт, годен, повен, певен, готов, ладен та деякі інші. Всі вони вживаються і в повній формі: винний, вартий, гідний, повний і т.п. Зустрічаються короткі форми прикметників переважно в розмовній мові, віршах і народних поезіях (За Б. Куликом).

*Дослідження-спостереження. Перекладіть речення українською мовою. Зробіть висновок щодо вживання повних і неповних форм у російській та українській мовах.

1. Извозчик Иона Потапов был бел, как привидение (А. Чехов). 2. Он совсем не так смирен и добр (С. Аксаков). 3. Взрослые домашние были рады друг другу (Л. Толстой). 4. Единственная деревенская улица будто нарочно взбегала от оврага на косогор, к церкви, и там, дальше, последними своими избами уходила в молодой ельник, совсем молодой (С. Барудзин). 5. Несмотря на позднюю осень, погода стояла тихая (К. Станюкович).

*Відшукайте в тексті повні (стягнені і нестягнені) та короткі форми прикметників. Визначте їх синтаксичну функцію та стилістичну роль.

1. Вплива на сині ріки ясен вечір іздала — і до ніг йому гвоздики клонить пристрасна земля (М. Рильський). 2. Яка ти розкішна, земле! (М. Коцюбинський). 3. І шумить, і гуде, дрібен дощик іде (Народна творчість). 4. І широкою долину, і високою могилу, і вечірною годину, і що снилось, говорилося — не забуду я (Т. Шевченко). 5. Пливе човен, води повен (Народна творчість). 6. Се те тихе, нездобуте щастя вбогєє моє (І. Франко). 7. Над нами, товаришу, небо прозоре, відкрите, як синє шатро. Для нас розквітають сади неозорі (Г. Плотін). 8. Сріблясті потоки із місяця ллються, Сріблясті звуки з-під лютні несуться (А. Кримський). 9. Любо в саду соловейко виспіває, слухаю ніжне ляцання; чистую, щирую річ українську чую я в тім щебетанні (А. Кримський).

IV. Підсумки уроку

V. Домашнє завдання

Уявіть, що в Україні зустрілися відомі письменники XIX століття. Як ви гадаєте, про що вони могли б поговорити? Складіть між ними діалог, вживаючи якісні прикметники (різні ступені порівняння)

«Особливості творення способів порівняння прикметників»

Творення форм ступенів порівняння якісних прикметників

Вищий ступінь

Проста форма

молодий → *молод* + *ш(ий)* → *молодший*
веселий → *весел* + *іш(ий)* → *веселіший*

Складна форма

цікавий → *більш* + *цікавий* → *більш цікавий*
чутливий → *менш* + *чутливий* → *менш чутливий*

Найвищий ступінь

Проста форма

молодший → *най* + *молодш(ий)* → *наймолодший*

Складна форма

цікавий → *найбільш* + *цікавий* → *найбільш цікавий*
чутливий → *найменш* + *чутливий* → *найменш чутливий*